

ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ТА ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА

Шенітько М. В.

старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сталіна Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук, м. Харків

1. Права та обов'язки судового експерта визначаються КПК, КАС, ЦПК, ГПК України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження» та «Про Конституційний Суд України». При цьому, законодавець використовує різні найменування для цієї професії – «судовий експерт» або «експерт». Цілком очевидно, що визначення експерта (судового експерта) в процесуальних законах використовуються як похідні від визначення судового експерта в Законі України «Про судову експертизу» – це особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань (ст. 10). Цим визначенням законодавець прагнув відмежувати використання спеціальних знань (наукових, технічних та інших спеціальних знань за ч. 1 ст. 69 КПК України) від правових. Це означає, що експерт (судовий експерт) не має права вирішувати правові питання під час проведення судової експертизи, здійснювати оцінку доказів, їх належність та допустимість, кваліфікувати суспільне небезпечне діяння, вказувати на винуватість-невинуватість особи.

2. У даному контексті важливо вказати на те, що експертна діяльність необхідна не тільки під час здійснення правосуддя. Це означає, що експерт в інших сферах діяльності людини залучається як фахівець (спеціаліст). Це пояснюється тим, що експерт походить від французького «expert» та латинського «expertus» – досвідчений, випробуваний¹. Діяльність таких експертів передбачена Законами України «Про екологічну експертизу», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про державну експертизу земельпорядної документації». Саме тому, важливо відмежувати діяльність «судового експерта» та «експерта», оскільки суть діяльності судового експерта пов'язана із цілями правосуддя та встановленням істини у справі (провадженні). Отже, найменування професії судового експерта в процесуальних законах має бути приведено у відповідність до об'єднуючого терміну для сфери дії Закону України «Про судову експертизу».

3. Важливою є тенденція для здійснення судочинства в Україні – залучення фахівців з права для вирішення питань кваліфікації злочину, оцінки зібраних доказів, тощо. Таких осіб стало прийнято йменувати «експертом з питань права» або «правовим експертом», а результат його дослідження – «науково-правовим висновком» або «правовим висновком». Необхідно звернути увагу, що така діяльність не передбачена положеннями процесуальних законів, однак такі висновки часто визнаються судом доказами (як документи) і таким чином долучаються до справи. Відповідно до практики, що складається, важливо не допустити змішування діяльності, якою займається «судовий експерт» та «експерт з питань права», а також спеціальних та правових знань.

4. Історичною необхідністю залучення судового експерта було і залишається те, що слідчому, прокурору, судді недостатньо правових знань для того, щоб здійснити оцінку речових доказів, відшукати сліди, знайти причинно-наслідкові зв'язки між слідом та особою, що вчинила злочин. На допомогу слідчому, прокурору, судді з'явилася окрема професія судового експерта (судового медика, судового психіатра, судового психолога, судового токсиколога, судового хіміка та інших), які здійснювали таку роботу в межах їх професійних неюридичних (спеціальних) знань.

5. З появою експерта з питань права в судовій практиці необхідно оцінити доцільність застосування його знань з метою здійснення правосуддя. Якщо судовий експерт не вмішується у сферу діяльності слідчого, прокурора та судді (тобто юристів), застосовуючи спеціальні знання, то експерт з правових питань, застосовуючи свої правові знання, прагне зробити ту оцінку, яка має бути здійснена слідчим, прокурором або суддею (тобто юристом). Таким чином, експерт з правових питань тим чи іншим чином своїм висновком ставить під сумнів кваліфікацію слідчого, прокурора, судді, що призводить до підвищеного рівня конфліктності судового процесу.

¹ Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол: Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: «Укр. Енцикл.», 1999. – Т. 2. – С. 332.

6. Важливою у цьому значенні є поява проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232, в якому пропонується поява учасника судочинства (провадження) як експерт з питань права. За цим законопроектом такий експерт може залучатись як особа, що має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. У цьому контексті важливим було б встановлення, про яку наукову ступінь йде мова – юридичну, технічну, медичну чи іншу? Що означає «визнаний фахівець в галузі права», ким визнаний, в яких умовах, в якій галузі права – конкретній або будь-якій?

7. Порівнюючи статус судового експерта та експерта з питань права важливим є те, що судовий експерт періодично проходить атестацію, включається до Реєстру атестованих судових експертів, має допуски до проведення відповідних судово-експертних досліджень, використовує зареєстровані методики проведення судових експертиз (див. ст. 8, 9 Закону України «Про судову експертизу»), та попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову від виконання покладених на них обов'язків. Експерт з питань права натомість має володіти лише науковим ступенем та бути визнаним фахівцем в галузі права. Звичайно, що таке джерело доказу важко буде визнати суду належним та допустимим, тим паче, що статус такого учасника провадження спрямований на виконання роботи слідчого, прокурора та/або судді. Фактично експерт з питань права зможе лише висловити свою думку (позицію), при чому без попередження його про кримінальну відповідальність. Так само цікавою для судової практики може бути ситуація, коли два або більше експерта з питань права, які володіють науковим ступенем та є визнаними фахівцями в галузі права, нададуть протилежні висновки щодо оцінки одного й того ж юридичного факту.

Відповідальний за випуск
В. Ю. Шепітько

З нагоди 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтевського :
3-11 зб. матеріалів круглого столу, м. Харків, 30 жовт. 2017 р. / [відп. за вип.
В. Ю. Шепітько] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ ВПЗ ім. акад.
В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків : Право, 2017. – 128 с.

ISBN 978-966-937-305-2

До збірника матеріалів круглого столу ввійшли тези доповідей і повідомлень, які були предметом обговорення учасників круглого столу «З нагоди 100-річчя від дня народження доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України М. В. Салтевського», який було проведено у м. Харкові 30 жовтня 2017 р. в НАПрН України.

Матеріали круглого столу можуть становити інтерес для наукових працівників, викладачів, представників правоохоронних органів, суду, експертів, студентів, а також усіх, хто цікавиться науково-практичним доробком видатного вченого-криміналіста М. В. Салтевського, проблемами криміналістики, судової експертології та інших наук кримінально-правового циклу.

УДК 343.98(477)
ББК 67.9(4УКР)62

ISBN 978-966-937-305-2

© Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2017
© НДІ ВПЗ ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017